

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальності 081 «Право»

Київ 2019

УДК 340+342

X 17

Укладач: О.А. Халабуденко, канд. юрид. наук, доцент

Рецензент: І.А. Безклубий, д-р юрид. наук, професор

Відповідальний за випуск Є.В. Перегуда, д-р політ. наук, професор, завідувач кафедри політичних наук

Затверджено на засіданні кафедри політичних наук і права, протокол №12 від 17 червня 2019 р.

Теорія держави і права: Методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів спеціальності «Право». Уклад. О.А. Халабуденко. Київ–Тернопіль: КНУБА, ФО-П Шпак В.Б., 2019. 60 с.

Подано зміст лекційного курсу, плани практичних занять, літературу з підготовки до них, тематику індивідуальних завдань та рекомендації з їх підготовки, питання підсумкового контролю, основи політики академічної доброчесності та політики відвідуваності.

Призначено для студентів спеціальності «Право».

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	10
ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	12
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	233
ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ	411
МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ.....	48
ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	50
ПОЛІТИКА ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ	533
ПОЛІТИКА ЩОДО ВІДВІДУВАННЯ	533
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	54
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	60

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Теорія держави і права є фундаментальною юридичною наукою, яка вивчає сутність, найбільш загальні закономірності і тенденції походження, розвитку і функціонування держави і права в їх постійній взаємодії, а також формує загальні для всіх юридичних наук поняття і категорії. Без її засвоєння неможливо розібратися в більш конкретизованих, емпіричних знаннях про явища і процеси, пов'язаних з державними і правовими інститутами. Спеціалісти в галузі теорії держави і права намагаються оголосити природу права в його найбільш загальній формі та забезпечити більш глибоке розуміння правової аргументації, правових систем, правових інститутів та ролі державних інститутів і прав у суспільстві.

Нині перед теорією держави і права, яка має загальнотеоретичний статус у системі юридичних наук, постають важливі завдання з оновлення свого змісту, переорієнтації на дослідження державно-правової реальності з огляду на загальноновизнані взірці демократії, функціонування соціальної і правової державності, механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини. Теорія держави і права намагається розширити горизонт наукового пізнання державно-правових явищ, включити до наукової картини правового світу нові загальноправові категорії. При цьому системотворчою ідеєю формування правової системи України, усієї правової науки є утвердження, забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянин.

Для цього теоретики держави і права мають критично переосмислити ті напрацювання, що були здійснені в попередній період, запропонувати нові науково обґрунтовані підходи до розв'язання актуальних проблем функціонування державних і правових інститутів та шляхи їх вирішення.

У цьому виданні аналізуються компетентності згідно зі Стандартом освіти за спеціальністю 081 «Право», які опановують студенти в ході вивчення дисципліни «Теорія держави і права», результати навчання, які відповідають Стандарту.

Також вміщені зміст лекційного курсу, плани практичних занять, перелік літератури для підготовки до них, тематику індивідуальних завдань та рекомендації з їх підготовки, опис механізмів контролю за навчальним процесом, зокрема питання підсумкового контролю, опис елементів політики академічної доброчесності та політики відвідування.

Важлива роль при вивченні дисципліни відводиться самостійній роботі студентів, зокрема виконанню індивідуального завдання. У виданні наведений орієнтовний перелік тем індивідуальних завдань. Перелік не є вичерпним. Студенти можуть запропонувати власні теми, виходячи з інтересів своєї наукової роботи.

Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Зокрема, студенти можуть це зробити у вигляді реферату. Він повинен мати обсяг від 18 до 24 сторінок рукописного тексту. Реферат включає план, відповідно до плану зміст, основні висновки і список літератури. Список літератури може складатися за алфавітом, за тематикою або за порядком згадування літератури в тексті. Водночас індивідуальне завдання може бути виконане в інших формах, наприклад, презентації. В цьому разі обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від теми.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ознайомлення з закономірностями становлення і функціонування інститутів держави і права відіграє суттєву роль у формуванні демократичного світогляду, патріотичного ставлення до правової системи своєї держави. Це дає змогу краще орієнтуватися в загальнотеоретичних проблемах, розширює політичний світогляд. Опанування цієї навчальної дисципліни необхідне для набуття широкого професійного світогляду, без якого не може бути повноцінного фахівця у сфері юриспруденції.

Метою дисципліни «Теорія держави і права» є оволодіння студентами системою загальнотеоретичних сучасних знань про основні закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права, а також формування у студентів професійної правової культури, орієнтованої на загальнолюдські ідеали і цінності та методологічних, базових основ наукового розуміння держави і права, правових явищ, розвитку правового мислення, а саме:

а) науково-юридична: закласти та сформувати у здобувачів вищої освіти знання з фундаментальної юридичної науки, а також дати чітке уявлення щодо їх органічних зв'язків з окремими сферами правової дійсності;

б) загальноосвітня: здобуття і розширення наукових знань про державно-правові явища, їх характерні риси, сутність, форми, принципи, інститути;

в) виховна: громадсько-політичної та правової культури майбутнього юриста.

Основні завдання вивчення дисципліни «Теорія держави і права»:

- набути здобувачами вищої освіти знань, умінь і навичок (компетенцій);

- ефективно реалізовувати набуті теоретичні знання на практиці;

- детальне вивчення державних і правових інститутів, а також явищ і процесів, пов'язаних з їх функціонуванням;

- досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки випускника, при якому він/вона повинен оволодіти основними загальнокультурними та професійними компетенціями.

**Компетентності студентів, що формуються в результаті засвоєння
дисципліни**

ІК	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.	ПРН2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання. ПРН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел. ПРН4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми. ПРН5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю. ПРН6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему. ПРН7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно формувати матеріали за визначеними джерелами. ПРН8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного і всебічного встановлення певних обставин.
ЗК1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	ПРН12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.
ЗК3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	ПРН13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
ЗК13	Здатність зберігати та приумножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій	ПРН18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи. ПРН19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей
ЗК14	Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.	
СК1	Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.	
СК2	Знання і розуміння ретроспективи формування правових і державних інститутів.	
СК3	Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.	
СК8	Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального	

	права.	права.
СК12	Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.	ПРН20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.
СК13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.	ПРН21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

За підсумками вивчення дисципліни студент повинен **знати**:

- поняття, предмет, метод та систему теорії держави і права;
- загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування права і держави;
- загальні юридичні поняття;
- базові наукові теорії, юридичні конструкції, основні теоретичні прийоми аналізу юридичних явищ і процесів;
- еволюцію і типологію держав;
- роль держави і права в суспільному житті;
- особливості державного і правового розвитку України;
- основні положення, що характеризують правовий статус осіб;
- систему прав людини і громадянина, співвідношення прав і обов'язків;
- поняття і форми захисту прав людини;
- сутність і зміст правотворчості;
- підходи до співвідношення права і соціальних інститутів, права і держави, права і економіки, права та політики, права і культури;
- цінність права і правові цінності;
- систему права і систему законодавства;
- ознаки норми права, функції права та правових норм, елементи норми права і їх класифікацію;
- механізм і засоби правового регулювання;
- форми реалізації права, використовувані в тій чи іншій ситуації;
- процедури встановлення та доведення юридичних фактів;
- основні положення і принципи матеріальних і процесуальних галузей права;
- практику застосування положень галузевого законодавства та інших нормативних правових актів, прийнятих на їх основі;
- поняття і цілі тлумачення права;

- способи викладу норм права в статтях нормативно-правових актів;
- мову права і основні техніко-юридичні конструкції;
- акти тлумачення права, їх види та юридичне значення;

вміти:

- давати усні та письмові аргументовані відповіді з питань навчальної дисципліни;
- оперувати необхідним логічним апаратом, розбиратися і розуміти наукові терміни і поняття;
- оперувати юридичними поняттями і категоріями;
- аналізувати професійну літературу, нормативні правові акти;
- визначати основну думку юридичного тексту, встановлювати зв'язки між різними частинами висловлювання і тексту, визначати характер даних зв'язків (на прикладі ієрархії джерел права);
- аналізувати теоретичні підходи до дослідження взаємовідносин права і держави;
- визначати способи захисту прав людини і громадянина;
- аналізувати зміст міжнародних і національних нормативних актів в сфері захисту прав і свобод людини;
- самостійно робити висновки, аналізувати колізії законодавства;
- визначати форми реалізації права;
- використовувати набуті знання для аналізу юридичної практики;
- давати теоретико-правову оцінку правам та обов'язкам;
- приймати рішення і здійснювати юридичні дії в точній відповідності з законом;
- визначати необхідні способи тлумачення правових норм;
- дати теоретико-правову оцінку тлумаченню, здійснювану органами державної влади України.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Вивчення курсу «Теорія держави і права» здійснюється у формі лекцій, практичних занять, самостійної роботи студентів над першоджерелами та навчально-методичною літературою, написання індивідуальних завдань (курскових робіт), модульного контролю, складання заліку та іспиту.

Лекція як провідна організаційна форма навчального процесу вводить в предметне поле конституційного права України, знайомить з найбільш важливими проблемами сучасної науки (світової та вітчизняної), забезпечує системність знань. Наявність конспекту лекцій допоможе студентам здобути цілісні знання з опорою на новітні досягнення світової та вітчизняної юридичної науки. Викладач постійно оновлює, доопрацьовує, систематизує лекційний матеріал, подає його в навчально-орієнтованій інтерпретації.

Практичне заняття – колективна форма аудиторних занять, активний метод перевірки знань, якому передують лекція і самостійне опрацювання студентами актуальної дидактичної і наукової літератури, нормативно-правових актів, розміщених друкованих та електронних джерелах, а також власного конспекту лекцій. Під час семінарів студенти виступають з підготовленими доповідями, беруть участь в обговоренні інших доповідей (дискусії), формулюють запитання, виступають з рецензіями, висловлюють власні оцінки, погляди, демонструють вміння та навички правового аналізу новітніх політико-правових процесів та явищ.

Плани семінарських занять для студентів денної форми навчання всіх спеціальностей охоплюють 28 тем з курсу «Теорії держави і права». Кожна тема містить окремі питання, висвітлення яких розкриває актуальне питання теорії держави і права в цілому. Плани семінарів не дублюють лекційного курсу, а розширюють, конкретизують і доповнюють його.

Для підготовки кожної теми семінарів студентам пропонується список рекомендованої літератури, опрацювання якої дозволить ґрунтовно опанувати відповідну проблематику. Рекомендованою літературою можна скористатися на Освітньому сайті КНУБА, в читальному залі бібліотеки КНУБА, в навчально-методичному кабінеті кафедри політичних наук і права (ауд. 432). Крім того, бібліотека та навчально-методичний кабінет володіють розгалуженими фондами періодичних видань, ознайомлення з якими допоможе студентам актуалізувати отримані юридичні знання, зокрема вникнути в наукове вимір правових явищ і процесів.

Під час роботи на семінарі студенти повинні продемонструвати свої знання вільно оперуючи засвоєним понятійно-категоріальним апаратом з загальної теорії держави і права.

Високу оцінку студент отримує тоді, коли системно логічно висвітлює навчальну проблему своїми словами, користуючись власним конспектом та відповідними записами.

Перші доповіді з питань семінару варто розраховувати на 10-15 хв., як правило, з трибуни перед аудиторією. Подальше обговорення доповіді включає такі форми участі в семінарі: доповнення, запитання, зауваження, побажання, розгорнута оцінка. Регламент участі в обговоренні доповіді – до 5 хв.

В разі організації навчального процесу онлайн лекції, практичні заняття проводяться на платформі Microsoft Teams. Викладач формує відповідну команду, для чого кожен студент повинен мати адресу корпоративної пошти КНУБА. Навчальні матеріали розміщуються в Microsoft Teams, а також на Освітньому сайті КНУБА.

Консультації з дисципліни проводяться керівником курсу щотижнево. Графік доводиться до студентів на початку вивчення дисципліни.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

МОДУЛЬ 1. НАУКОЗНАВЧИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Тема 1. Предмет загальної теорії держави і права.

Поняття та система юридичної науки. Загальна теорія держави і права як фундаментальна наука: поняття та риси. Предмет загальної теорії держави і права, його структура. Функції загальної теорії держави і права. Загальна теорія держави і права та інші науки. Загальна теорія держави і права в системі юридичних наук. Формування загальної теорії держави і права як самостійної науки. Загальна теорія держави і права як навчальна дисципліна, її завдання та система.

Тема 2. Методологія правової науки

Методологія і методи в пізнанні держави і права. Загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права. Загальнонаукові методи пізнання держави і права. Спеціальні та власні методи правознавства.

Тема 3. Походження держави і права.

Загальна характеристика основних теорій походження держави і права: теологічної, патріархальної, договірної, насильства, психологічної, марксистської (класової), расової та інших теорій. Публічна влада і нормативне регулювання в первісній общині. Загальні закономірності виникнення держави і права. Ознаки держави, що відрізняють її від самоврядування первісної общини. Ознаки права, що відрізняють його від додержавних форм правового спілкування. Виникнення права. Виникнення держави. Сучасні концепції держави і права.

Тема 4. Правові сім'ї сучасності

Правова сім'я як широка сукупність національних правових систем. Рецепція римського права. Західна традиція права. Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї. Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї. Загальна характеристика релігійної правової сім'я (мусульманська, іудейська і ін.). Загальна характеристика традиційної правової сім'ї.

Модуль 2.

ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ

Тема 5. Поняття держави

Поняття і ознаки держави. Держава як багатоаспектне явище. Соціологічний, політологічний та правовий вимір держави.

Поняття державної влади та її джерело в демократичній державі. Держава як апарат (механізм) політичної влади.

Поняття державного суверенітету, його ознаки. Внутрішній і зовнішній суверенітет. Суверенітет і суверенні права. Співвідношення державного, народного та національного суверенітету. Світові інтеграційні процеси і державний суверенітет.

Типологія держави. Формаційний та цивілізаційний підходи до типології держави.

Тема 6. Функції держави

Поняття функцій держави. Зміст функцій держави і об'єкти їх впливу.

Класифікація функцій держави. Загальносоціальні функції та функції захисту групових інтересів. Головні та похідні функції держави. Постійні та тимчасові функції держави.

Внутрішні та зовнішні функції держави. Характеристика внутрішніх функцій держави: функція охорони прав і свобод людини і громадянина, економічна, соціальна, екологічна, інформаційна функції держави, функції оподаткування та фінансового контролю, розвитку культури, науки і освіти, забезпечення режиму законності й правопорядку.

Зовнішні функції держави: функції оборони країни, забезпечення миру і підтримки світового порядку, міжнародного співробітництва та інтеграції в світовий простір.

Тема 7. Форми держави

Поняття, ознаки та елементи форми держави. Політичні, економічні, культурно-національні та міжнародні фактори, що зумовлюють багатоманітність форм держави.

Поняття форми правління. Монархія та республіка як форми правління держави: поняття, ознаки, види. Абсолютна та обмежена монархія. Особливості парламентської, президентської та змішаної республіки.

Поняття державного устрою та його види. Унітарна держава, її ознаки та види. Федеративна держава, її ознаки та особливості. Види

федерацій за способом утворення, способом здійснення й характером владних повноважень. Поняття та особливості конфедерації, її відмінності від федерації. Імперія як особлива форма державного устрою. Міжнародні об'єднання держав.

Поняття державно-правового режиму. Демократичний, авторитарний, тоталітарний державно-правові режими, їх ознаки.

Тема 8. Механізм держави і державний апарат

Поняття механізму держави, його співвідношення з державним апаратом. Загальні риси державних інституцій, що входять до складу механізму держави (державний орган, державна установа, державне підприємство, збройні сили).

Поняття державного апарату, його ознаки. Поняття та ознаки державного органу. Класифікація державних органів. Первинні та вторинні державні органи. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Центральні та місцеві державні органи. Органи, що формуються шляхом виборів та призначення. Одноособові та колегіальні державні органи.

Принципи організації і діяльності державного апарату: служіння народу, пріоритет прав людини, демократизм, законність, відповідальність, підконтрольність, ефективність. Поділ влади як конституційний принцип організації й діяльності державного апарату. Система стримувань та противаг між гілками державної влади.

Поняття державної служби, її види. Державний службовець, посадова особа державного апарату.

Організація влади на місцях. Взаємодія місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Модуль 3.

ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ПРАВО

Тема 9. Поняття права

Основні підходи до праворозуміння. Школа природного права, її основні положення. Юридичний позитивізм: класичний позитивізм та основні напрямки сучасного позитивізму. Соціологічний напрямок у правознавстві. Психологічна школа права. Марксистське вчення про право.

Поняття та ознаки права. Право в об'єктивному та суб'єктивному сенсі. Право як міра соціальної свободи й відповідальності. Право і його зовнішні форми (закон, правовий звичай, прецедент, нормативний договір). Право публічне та приватне.

Функції права, їх ознаки та класифікація. Основні (регулятивна статична, регулятивна динамічна, охоронна) і додаткові (компенсаційна, обмежувальна, поновлююча) юридичні функції права. Основні соціальні функції права (інформаційна, виховна та ін.).

Право як соціальна цінність. Власна, інструментальна та історико-культурна цінність права. Загальнолюдський, загальносоціальний та особистісний вимір цінності права.

Тема 10. Право в системі соціального регулювання

Поняття соціальних норм. Загальні риси і види соціальних норм.

Мораль як соціальне явище, її роль у регулюванні суспільних відносин. Спільні риси та відмінності між правом і мораллю.

Право і політичні норми. Співвідношення між політикою і правом.

Право і релігійні норми. Розмежування між нормами права і релігійними нормами.

Поняття та ознаки корпоративних норм. Критерії розмежування норм права і корпоративних норм.

Поняття та групи технічних норм. Техніко-юридичні норми, їх особливості.

Тема 11. Правове регулювання юридично-значущої поведінки

Поняття правового регулювання юридично-значущої поведінки та його властивості. Співвідношення правового регулювання та правового впливу. Предмет правового регулювання.

Види правового регулювання. Нормативно-правове та індивідуально-правове регулювання. Централізоване і децентралізоване правове регулювання. Субординаційне, координаційне та автономне правове регулювання.

Способи правового регулювання. Дозвіл, зобов'язання, заборона як основні способи правового регулювання. Допоміжні способи правового регулювання (примус, заохочення, покарання, надання пільг тощо).

Методи правового регулювання. Імперативний та диспозитивний методи як основні методи правового регулювання. Субсидіарні (додаткові) методи правового регулювання (рекомендаційний, заохочувальний).

Загальнодозволяючий і спеціальнодозволяючий типи правового регулювання, їх специфіка. Поняття правового режиму.

Концепт «механізму правового регулювання суспільних відносин», його склад та структура. Обов'язкові та факультативні стадії механізму правового регулювання.

Ефективність правового регулювання та шляхи її підвищення.

Тема 12. Формування права та його джерела

Поняття та етапи правоутворення.

Поняття форми права. Співвідношення форм права та джерел права. Основні джерела (форми) права: нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий звичай, правовий прецедент.

Нормативно-правовий акт як основне джерело права в романо-германській правовій системі. Види нормативно-правових актів.

Правовий звичай: поняття, ознаки, місце в системі джерел права України.

Правовий прецедент: поняття та види. Прецеденти Європейського суду з прав людини в правовій системі України.

Нормативно-правовий договір: поняття та види. Міжнародні та внутрішньодержавні нормативно-правові договори. Нормативні договори в трудовому праві.

Загальні принципи права та правова доктрина як джерела права.

Тема 13. Принципи права

Поняття принципів права та їх роль у правовому регулюванні суспільних відносин.

Види принципів права. Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права: принципи гуманізму, справедливості, свободи, рівності.

Загальні принципи права: гарантованість прав і свобод громадян, єдність прав і обов'язків суб'єктів правових відносин, законність та інші.

Міжгалузеві принципи права: поняття та особливості.

Принципи галузей та інститутів права.

Модуль 4.

НОРМАТИВНА ОСНОВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема 14. Норми права

Поняття норми права, її ознаки.

Види норм права. Класичні та спеціалізовані норми права. Регулятивні й охоронні норми права. Зобов'язальні, заборонні та уповноважувальні норми права. Імперативні і диспозитивні норми права. Абсолютно визначені та відносно визначені норми права. Загальні й спеціальні норми права. Інші класифікації норм права (за підсистемами права, за галузями права, за часом дії).

Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція норми права: їх поняття та різновиди.

Спеціалізовані норми права: їх природа, особливості та значення в правовому регулюванні. Види спеціалізованих норм права (норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні і оперативні норми, норми-

дефініції, норми-строки, норми-презумпції, норми-преюдиції, норми-фікції та ін.).

Способи викладення норм права в нормативно-правових актах. Співвідношення норми права і припису статті нормативно-правового акта.

Тема 15. Система права та система законодавства

Поняття та риси системи права. Єдність, узгодженість, диференціація та об'єктивність як головні засади побудови системи права.

Структура системи права. Публічне і приватне право, матеріальне і процесуальне право. Предмет і метод правового регулювання як критерії поділу права на галузі. Норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права як головні структурні елементи системи права.

Поняття галузі права, її риси. Фундаментальні, спеціальні та комплексні галузі права. Загальна характеристика галузей вітчизняного права.

Поняття та властивості інститутів права, їх класифікація. Галузеві та міжгалузеві, прості та складні; матеріальні та процесуальні; регулятивні та охоронні інститути права.

Поняття та ознаки системи законодавства, її співвідношення з системою права. Функціональна, горизонтальна та ієрархічна (вертикальна) структури системи законодавства. Чинники формування та розвитку системи законодавства.

Співвідношення норм міжнародного і національного права: моністичний (примат міжнародного права і примат внутрішньодержавного права) та дуалістичний підходи.

Тема 16. Нормативно-правові акти

Поняття нормотворчості, її функції. Загальні (гуманізм, демократизм, прозорість, верховенство права, законність) і спеціальні (науковість, професіоналізм, планування, оперативність, поєднання динамізму і стабільності) принципи нормотворчості. Види нормотворчості.

Поняття нормативно-правового акту, його відмінність від інших видів юридичних актів. Класифікація нормативно-правових актів за юридичною силою, суб'єктами нормотворчості, обсягом і характером дії, галузевою належністю, зовнішньою формою виразу.

Закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили. Законодавчий процес. Конституція як Основний закон держави та громадянського суспільства, що втілює принцип верховенства права. Класифікація законів за юридичною силою (конституційні та звичайні), за ступенем упорядкованості (кодифіковані та поточні), за значенням

(основні та допоміжні), за обсягом (закони загальної, спеціальної та виняткової дії) та часом дії (постійні та тимчасові).

Підзаконні нормативно-правові акти: поняття і класифікація (за суб'єктами прийняття, за зовнішньою формою, за сферою та часом дії, за порядком прийняття, за характером нормотворчої компетенції тощо).

Дія нормативно-правового акту в часі: момент набуття чинності, напрям темпоральної дії, момент зупинення дії, момент припинення дії нормативно-правового акту. Негайна (безпосередня), зворотна (ретроактивна) дія, переживаюча (ультраактивна) дія нормативно-правового акту. Підстави припинення дії нормативно-правових актів.

Дія нормативно-правових актів у просторі. Територіальний та екстериторіальний принципи дії нормативно-правових актів. Дія нормативно-правових актів за колом осіб. Поняття та види юридичного імунітету.

Тема 17. Систематизація нормативно-правових актів

Поняття і завдання систематизації нормативно-правових актів. Об'єкти та суб'єкти систематизації. Принципи систематизації нормативно-правових актів.

Облік, інкорпорація та консолідація як форми систематизації нормативно-правових актів. Облік нормативно-правових актів, його види (журнальний, картковий та електронний). Державні реєстри нормативно-правових актів як спеціальний офіційний вид обліку. Офіційна і неофіційна інкорпорація. Результати інкорпорації: збірники та зібрання законодавства. Поняття та ознаки консолідації.

Кодифікація та створення зводу законів як особливі змістовні форми систематизації нормативно-правових актів. Ознаки та методи кодифікації (кодифікація-компіляція і кодифікація-реформа). Галузева і спеціальна кодифікація. Види кодифікаційних актів (основи законодавства і кодекси). Кодекс як особливий різновид закону. Поняття зводу законів.

Тема 18. Нормотворча техніка

Нормотворча техніка: поняття та ознаки. Елементи нормотворчої техніки: логічні, лексичні, стилістичні, графічні, математичні, структурні.

Структура нормативно-правового акту та її елементи. Засоби і правила утворення спеціально-юридичного змісту нормативно-правового акту. Засоби і правила забезпечення системних зв'язків нормативно-правових актів.

Законодавча техніка як вид нормотворчої техніки. Засоби і правила законодавчої техніки: юридична конструкція, юридична презумпція, юридична фікція, галузева типізація. Способи формулювання правових приписів: казуїстичне та абстрактне викладення правових норм.

Юридична термінологія, види правових термінів, вимоги до використання термінів. Вимоги і правила щодо структурування закону.

Тема 19. Юридичні колізії

Поняття та види юридичних колізій. Причини виникнення юридичних колізій.

Колізії в праві. Колізії в законодавстві, їх ознаки і види. Темпоральні (часові), ієрархічні (субординаційні), змістовні колізії: поняття та основні правила їх подолання. Збіг колізій.

Способи зменшення колізійності законодавства. Попередження, подолання та усунення колізій у законодавстві. Колізійні норми, тлумачення закону і застосування правоположень як основні способи подолання колізій у законодавстві.

Модуль 5. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА

Тема 20. Правові відносини

Поняття та ознаки правових відносин, їх види. Склад правових відносин.

Поняття суб'єктів правових відносин. Індивідуальні та колективні суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правовідносин. Правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність). Правовий статус суб'єктів права.

Поняття та види об'єктів правових відносин.

Юридичний зміст правовідносин. Поняття суб'єктивного права. Правомочність та її елементи. Поняття та елементи юридичного обов'язку.

Поняття і ознаки юридичного факту. Класифікація юридичних фактів. Юридичні дії (правомірні й протиправні) та події як різновиди юридичних фактів за вольовою ознакою. Складні юридичні факти та фактичний склад, їх співвідношення.

Тема 21. Правова поведінка

Поняття та ознаки правової поведінки. Види правової поведінки: правомірна поведінка, правопорушення, зловживання правом, об'єктивно протиправне діяння.

Правомірна поведінка: основні ознаки, склад та види. Необхідна, бажана та соціально допустима правомірна поведінка. Добровільна і

вимушена правомірна поведінка. Пристосовницька, маргінальна, звичайна, соціально-активна правомірна поведінка.

Правопорушення: поняття та ознаки. Юридичний склад правопорушення: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Загальний, родовий та безпосередній об'єкт правопорушення. Основні та факультативні елементи об'єктивної сторони правопорушення. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти правопорушення. Інтелектуальні та вольові ознаки суб'єктивної сторони правопорушень. Умисел і необережність, їх види. Мотив та мета вчинення правопорушення.

Класифікація правопорушень. Злочини та проступки. Види проступків.

Причини та умови правопорушень, критерії їх класифікації.

Тема 22. Юридична відповідальність

Юридична відповідальність: поняття та ознаки. Фактичні, юридичні та процесуальні підстави юридичної відповідальності.

Підстави, що виключають юридичну відповідальність: неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, малозначущість, казус (випадок), фізичний або психічний примус.

Види юридичної відповідальності: конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна відповідальність.

Загальносоціальні та індивідуальні цілі юридичної відповідальності. Функції юридичної відповідальності: штрафна (каральна), правовідновлююча (компенсаційна), виховна (загальна превенція та приватна превенція).

Принципи юридичної відповідальності (справедливість, законність, невідворотність, доцільність).

Тема 23. Юридична діяльність

Поняття та ознаки юридичної діяльності. Співвідношення юридичної діяльності та юридичної практики.

Структура юридичної діяльності. Суб'єкт і об'єкт юридичної діяльності. Юридичні дії та операції як елементи динамічної сторони юридичної діяльності. Засоби і методи юридичної діяльності. Мета і фактичний результат юридичної діяльності.

Правові форми діяльності органів держави: поняття та ознаки. Установча, правотворча, правозастосовна, контрольно-наглядова, правоохоронна та інтерпретаційно-правова діяльність. Юридичний процес.

Тема 24. Застосування норм права

Поняття реалізації норм права. Використання, виконання, додержання як форми реалізації норм права.

Застосування норм права як специфічна форма їх реалізації. Допоміжна природа правозастосовної діяльності в механізмі правового регулювання. Форми правозастосування: оперативно-виконавча діяльність, правоохоронна діяльність, правосуддя.

Процес застосування норм права: фактична стадія (установлення фактичних обставин справи), юридична стадія (вибір і аналіз правової норми), завершальна стадія (ухвалення рішення у справі).

Основні вимоги правильного застосування норм права: законність, обґрунтованість, доцільність.

Акти застосування норм права, їх ознаки та відмінність від інших видів юридичних актів. Класифікація актів застосування норм права.

Прогалини в законодавстві, засоби їх усунення та подолання. Аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування норм права (міжгалузева аналогія).

Тема 25. Тлумачення норм права

Поняття тлумачення норм права. Об'єкт та безпосередній предмет тлумачення права. Статичний та динамічний підходи в тлумаченні права.

Способи тлумачення норм права. Граматичний (текстовий), логічний, систематичний, історичний, телеологічний (цільовий) способи тлумачення норм права.

Тлумачення норм права за суб'єктами інтерпретації. Офіційне тлумачення норм права. Нормативне – автентичне і легальне (делеговане) та казуальне тлумачення, їх поняття, ознаки, юридична природа. Неофіційне тлумачення норм права: побутове (повсякденне), професійне (компетентне), доктринальне (наукове) тлумачення.

Правотлумачні (інтерпретаційні) акти: поняття, ознаки, різновиди. Акти автентичного і делегованого тлумачення. Акти нормативного і казуального тлумачення норм права, їх особливості.

Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту: адекватне (буквальне), поширювальне (розповсюджувальне) та обмежувальне.

Модуль 6.

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА

Тема 26. Права людини

Поняття основних прав людини, їх ознаки. Права людини в історичному розвитку. Покоління прав людини. Основні міжнародно-правові документи по правах людини.

Класифікація прав і свобод людини. Права людини та права громадянина. Негативні і позитивні права людини. Фізичні, особистісні, політичні, економічні, соціальні й гуманітарні права і свободи людини. Конституційні (основні) права і свободи людини і громадянина.

Гарантії прав людини в демократичній правовій державі. Загальні (політичні, економічні, духовні) гарантії прав людини. Юридичні гарантії прав людини, їх система. Міжнародно-правові засоби забезпечення й захисту прав людини.

Юридичні обов'язки людини, їх класифікація. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Тема 27. Громадянське суспільство і держава. Політична система суспільства

Формування концепції громадянського суспільства. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Людина як найвища цінність громадянського суспільства. Громадянське суспільство як необхідна передумова розбудови демократичної правової соціальної держави.

Інститути громадянського суспільства. Прибуткові та неприбуткові об'єднання. Громадські організації, їх мета та принципи діяльності. Діяльність професійних спілок. Релігійні та благодійні організації. Комерційні організації як інститути громадянського суспільства.

Становлення громадянського суспільства в Україні, основні проблеми його розвитку.

Поняття політичної системи суспільства, її структурні елементи. Інституційний склад політичної системи. Держава як центральна ланка політичної системи. Політичні партії в політичній системі суспільства: поняття, ознаки, функції.

Тема 28. Правова держава

Виникнення, розвиток та формування концепції правової держави.

Поняття та ознаки правової держави. Принципи правової держави: повага до прав і свобод людини, верховенство права, поділ державної влади, взаємна відповідальність особи і держави, функціонування незалежного і ефективного суду, високий рівень правосвідомості та правової культури.

Верховенство права і законність. Поняття і зміст принципу законності. Поняття правопорядку, його риси та різноманітність проявів.

Поняття та ознаки соціальної держави. Співвідношення соціальної та правової держави. Шляхи формування соціальної правової держави в Україні.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 1 «НАУКОЗНАВЧИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1.

1. Поняття, система і функції юридичної науки.
2. Предмет загальної теорії держави і права.
3. Місце загальної теорії держави і права в системі юридичних наук.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
5. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
6. Ллойд Д. Идея права: Пер. с англ. — М.: Югона, 2000. — 416 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2.

1. Методологія і методи в пізнанні держави і права.
2. Загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права.
3. Загальнонаукові методи пізнання держави і права.
4. Спеціальні та власні методи правознавства

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Методологія в праві: монографія/ І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за заг. Ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. 658 с.

5. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.

6. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3.

1. Загальні закономірності виникнення держави і права.

2. Загальна характеристика основних теорій походження держави і права: теологічної, патріархальної, договірної, насильства, психологічної, марксистської (класової), расової та інших теорій.

3. Публічна влада і нормативне регулювання в первісній общині.

4. Ознаки держави, що відрізняють її від самоврядування первісної общини.

5. Ознаки права, що відрізняють його від додержавних форм правового спілкування.

6. Сучасні концепції держави і права: теорії держави загального благоденства, теорія еліт, естатична концепція держави, концепція національної держави.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528 с.

5. Тіллі, Чарльз. Война и строительство государства как организованная преступность. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/vojna-i-stroitelstvo-gosudarstva-kak-organizovannaya-prestupnost/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4.

1. Характеристика Західної традиції права та її вплив на сучасне право.
2. Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.
3. Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї.
4. Загальна характеристика релігійної правової сім'я.
5. Загальна характеристика традиційної правої сім'ї.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

6. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

7. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

8. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

9. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

10. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира : учебник / О. Ф. Скакун. – Киев : Ін Юре, 2008. – 464 с.

11. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М. : Международ. отношения, 2010. – 456 с.

12. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования: Пер. с. англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 198. — 624 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 2 «ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5.

1. Поняття і ознаки держави.

2. Основні концепції (теорії) походження держави.
3. Державний суверенітет.
4. Типологія держави.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141. 2.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1990. - № 3. - Ст. 429. 3.
3. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 38. - Ст. 502. 4.
4. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
5. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
6. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
7. Севрюков Денис. Суверенітет. Генеалогія ідеї в контексті політичної та правової історії: монографія/ Севрюков Д. – К.: Талком, 2018. – 324

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6.

1. Поняття функцій держави.
2. Класифікація функцій держави.
3. Внутрішні функції держави.
4. Зовнішні функції держави.
5. Правові форми і методи здійснення функцій держави.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст.
2. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

3. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7.

1. Поняття і структура форми держави.
2. Форма державного правління.
3. Форма державного устрою.
4. Політичний (державний) режим.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
2. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
3. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8.

1. Механізм держави і його структура.
2. Державний апарат, принципи його організації та діяльності.
3. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової влади.
4. Організація здійснення влади на місцях.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> 8.
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.
4. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
5. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 3. «ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ПРАВО»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9.

1. Поняття і різні прояви права.
2. Ознаки права.
3. Функції права і його соціальна цінність.
4. Співвідношення права і форм його зовнішнього прояву.
5. Головні підходи до праворозуміння.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
7. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
8. Теорія держави і права: Державний іспит: Навч. посіб. / Оборотов Ю. М., Крестовська Н. М., Крижанівський А. Ф., Матвєєва Л. Г. — Х.: Одіссей, 2007. — 256 с.
9. Ллойд Д. Идея права: Пер. с англ. — М.: Югона, 2000. — 416 с.
10. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования: Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 198. — 624 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10.

1. Поняття правового регулювання.
2. Способи, методи і типи правового регулювання. Правовий режим.
3. Види правового регулювання.

4. Механізм правового регулювання.
5. Ефективність правового регулювання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11.

1. Поняття і класифікація принципів права.
2. Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права.
3. Загальноправові принципи.
4. Міжгалузеві й галузеві принципи.
5. Принципи правових інститутів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
5. Погребняк С. Л. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. — Х.: Право. — 240 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12.

1. Поняття і види соціальних норм.
2. Співвідношення технічних і правових норм.

3. Право і мораль.
4. Право і звичай.
5. Корпоративні норми та їх співвідношення з правом.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Бержелъ Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
7. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
8. Теорія держави і права: Державний іспит: Навч. посіб. / Оборотов Ю. М., Крестовська Н. М., Крижанівський А. Ф., Матвєєва Л. Г. — Х.: Одиссей, 2007. — 256 с.
9. Ллойд Д. Идея права: Пер. с англ. — М.: Югона, 2000. — 416 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 13.

1. Поняття і види форм права.
2. Правовий звичай.
3. Правовий (судовий і адміністративний) прецедент.
4. Нормативно-правовий договір.
5. Правова доктрина як джерело права

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
5. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
6. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 4. «НОРМАТИВНА ОСНОВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 14.

1. Поняття і загальні ознаки норм права.
2. Види норм права. Спеціалізовані норми права.
3. Структура норми права: загальна характеристика.
4. Поняття і види гіпотез норм права.
5. Поняття і види диспозицій норм права.
6. Поняття і види санкцій норм права

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

6. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 15.

1. Поняття системи права, її структура.
2. Галузь права.
3. Підгалузь права.
4. Інститут права.
5. Публічне і приватне право.
6. Матеріальне і процесуальне право.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
6. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 16.

1. Поняття і ознаки нормативно-правового акта.
2. Класифікація нормативно-правових актів.
3. Закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили.
4. Підзаконні нормативно-правові акти, їх види. 5. Дія нормативно-правових актів.
5. Система законодавства: поняття та співвідношення з системою права.
6. Структура вітчизняного законодавства.
7. Фактори формування та розвитку системи законодавства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
6. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 17.

1. Поняття і етапи правоутворення.
2. Функції, принципи й види правотворчості.
3. Стадії створення нормативно-правових актів.
4. Нормотворча техніка та законодавча техніка: поняття і види.
5. Систематизація нормативно-правового матеріалу.
6. Поняття та види юридичних колізій.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
6. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 5 «РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 18.

1. Поняття і ознаки правових відносин.
2. Види правових відносин.
3. Суб'єкти правових відносин.
4. Суб'єктивні права, правомочність і юридичні обов'язки суб'єктів права.
5. Поняття і види об'єктів правових відносин.
6. Юридичні факти: поняття і класифікація.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
5. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 19.

1. Поняття, ознаки і види правової поведінки.
2. Поняття, ознаки і види правомірної поведінки особи.
3. Поняття, основні ознаки і сутність правопорушень.
4. Класифікація правопорушень.
5. Склад правопорушення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
5. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 20.

1. Поняття і види юридичної відповідальності.
2. Загальні принципи юридичної відповідальності.
3. Мета і функції юридичної відповідальності.
4. Підстави і стадії юридичної відповідальності.
5. Обставини і підстави звільнення від юридичної відповідальності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.

6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 21.

1. Поняття і форми реалізації правових норм.
2. Застосування норм права як особлива форма його реалізації.
3. Стадії застосування нормативних приписів.
4. Основні вимоги правильного застосування нормативних приписів.
5. Акти правозастосування: поняття, властивості, види.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.

6. Скакун О.Ф. *Теорія права і держави: Підручник 4-те вид.* К: Алерта Київ, 2017. 528

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 22.

1. Поняття і сутність тлумачення норм права.
2. Способи тлумачення норм права.
3. Офіційне та неофіційне тлумачення норм права.
4. Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.
5. Правотлумачні (інтерпретаційні) акти, їх види та властивості

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.

6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З МОДУЛЮ 6 «ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 23.

1. Поняття прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
2. Права і свободи людини і громадянина в їх історичному розвитку.
3. Види прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
4. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній правовій державі

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141. 2.

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року (зі змінами і допов.)//Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

3. Всеобщая декларация прав человека: принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

6. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

7. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права: Пер. з англ. Р. Семківа. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 385 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 24.

1. Поняття і соціальна цінність демократії. Переваги і недоліки демократії.

2. 2. Форми та інститути демократії.

3. Принципи демократії.

4. Функції демократії.

5. Демократія і самоврядування.

6. Поняття та ознаки громадянського суспільства.

7. Поняття та структура політичної системи суспільства.

8. Партії в політичній системі суспільства.

9. Держава в політичній системі суспільства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> 8.

3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.

4. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

5. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 25.

1. Поняття і функції законності.

2. Законність і демократія.

3. Законність і правовий режим. Правозаконність. 4. Поняття і соціальна цінність правопорядку.

5. Співвідношення режиму законності, правового режиму і правопорядку.

6. Гарантії законності і правопорядку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.

6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 26.

1. Концепція правової держави: історія виникнення та розвитку.

2. Поняття та ознаки правової держави.

3. Поняття і ознаки соціальної держави.

4. . Шляхи формування соціальної, правової держави в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. І допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

4. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528

ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Індивідуальне завдання підлягає захисту студентом на заняттях, які призначаються додатково. Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Студенти можуть зробити його у вигляді реферату. Реферат повинен мати обсяг 18-24 сторінок А4 тексту (кегель Times New Roman, шрифт 14, інтервал 1,5), включати план, структуру основної частини тексту відповідно до плану, висновки і список літератури, складений відповідно до ДСТУ 8302:2015. В рефераті можна помістити словник базових понять до теми. Водночас індивідуальне завдання може бути виконане в інших формах, наприклад, у вигляді презентації у форматі Power Point. В цьому разі обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від теми.

Як виконання індивідуального завдання за рішенням викладача може бути зарахована участь студента у міжнародній або всеукраїнській науково-практичній конференції з публікацією у матеріалах конференції тез на одну з тем, дотичних до змісту дисципліни, або публікація статті на одну з таких тем в інших наукових виданнях.

Текст індивідуального завдання подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до закінчення семестру. Заняття із захисту індивідуальних завдань призначаються не пізніше, ніж за 1 тиждень до закінчення семестру. Викладач має право вимагати доопрацювання індивідуального завдання, якщо воно не відповідає вимогам.

Тематика індивідуальних завдань для студентів денної та контрольних робіт для студентів заочної форми навчання:

МОДУЛЬ 1. НАУКОЗНАВЧИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

1. Теорія держави і права: стан, тенденції та перспективи розвитку.
2. Місце та значення теорії держави і права у вітчизняній науці.
3. Проблеми розвитку методології сучасного правознавства».
4. Системно-інформаційний підхід у контексті методологічного забезпечення наукового аналізу проблем теорії правової системи України.
5. Проблеми методології дослідження правових феноменів.
6. Методологічна основа наукових досліджень у правознавстві.

7. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права.
8. Теорія та філософія права: проблема розмежування.
9. Правові категорії: поняття, система, термінологія.
10. Загально і приватно-правові методи вивчення держави і права.
11. Структура теорії держави і права: філософія права, догма права, соціологія права.
12. Місце і роль теорії права і держави в системі юридичних наук.
13. Теорія держави і права в системі соціогуманітарного знання
14. Типології основних правових систем сучасності.
15. Рецепція римського права в Західній Європі.
16. Вестернізація і модернізація права.
17. Особливості становлення правових систем сучасності.
18. Відмінні риси Західної традиції права.
19. Радянська спадщина в національному праві України.
20. Концепт сучасного права в світлі глобальних трансформацій.

Модуль 2.

ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ

1. Феномен держави: теоретичні засади формування та розвитку.
2. Вчення Аристотеля про поняття держави».
3. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми.
4. Державна символіка: теоретико-правові засади.
5. Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування змісту.
6. Теоретико-правовий аналіз деяких підходів до типології держав».
7. Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження.
8. Методологічні засади визначення критеріїв типології держав.
9. Проблема реалізації народного суверенітету в умовах державно-правової модернізації.
10. Народний суверенітет у формуванні державно-правової зовнішньої і внутрішньої політики держави.
11. Державний суверенітет, його співвідношення із суверенітетом нації, народу.
12. Загальні закономірності та особливості розвитку монархій.
13. Форма державного правління сучасної Української держави: сучасний стан та тенденції розвитку.
14. Тоталітаризм: походження та сутність. Республіка як гарантія демократії.

15. Президентська форма правління: юридична модель та політична практика.
16. Правовий і державний режими: поняття і співвідношення.
17. Форма державного правління в теорії та практиці українського державотворення.
18. Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки.
19. Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії». — «Повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень».
20. Класифікації зовнішніх функцій України.
21. Шляхи та перспективи розвитку економічної функції сучасної Української держави.
22. Аналіз визначення поняття “функції сучасної держави”.
23. Аналіз функцій держави та специфіка їх співвідношення в державноправовій теорії Т. Гоббса.
24. Поняття функцій держави у правовій теорії Г. Єллінека: теоретикометодологічні аспекти.
25. Системно-структурні зв'язки політичної системи суспільства та політичної функції держави.
26. Проблема визначення функцій держави в консервативно-правовій теорії.
27. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави.
28. Інформаційна функція держави: теоретико-правова характеристика.
29. Економічні функції держави в умовах сучасної економіки.
30. Система суб'єктів правотворчого забезпечення реалізації функцій держави.

Модуль 3.

ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО ПРАВО

1. Розуміння права у світовій і вітчизняній юриспруденції.
2. Право і мораль.
3. Право і релігія.
4. Співвідношення права й закону.
5. Співвідношення правової, економічної та політичної підсистем суспільства.
6. Сутність і зміст права.
7. Роль права у реалізації загальносуспільних інтересів державі.

8. Природне право.
9. Концепт приватного права.
10. Публічне право в контексті трансформації функцій держави.
11. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин.
12. Право як інструмент: особливості праворозуміння у суспільствах з політичною системою. Функція права в системі державного управління.
13. Співвідношення економіки, політики і права.
14. Принцип верховенства права: поняття, сутність та основні шляхи забезпечення його дії. Значення законів в умовах правової держави.
15. Фактори, які обумовлюють різноманітність форм права.
16. Співвідношення правоутворення і правотворчості.
17. Головні підходи до праворозуміння.
18. Система права та правова система: особливості взаємозв'язку та взаємовпливу.
19. Структура системи права.
20. Інструменталістський підхід до права.
21. Формування та дія концепції «правовое регулювання».
22. Джерела права: теоретико-методологічні засади.
23. Джерела права в континентальному праві.
24. Джерела права в англо-американському праві.
25. Джерела права в релігійному праві.
26. Співвідношення понять судового прецеденту та судової практики
27. Роль правового звичая в формуванні права.
28. Загальні принципи права як джерело права.
29. Місце прецедентів Європейського суду з прав людини в правовій системі України.
30. Формування та дія принципу верховенства права в сучасному праві.

Модуль 4.

НОРМАТИВНА ОСНОВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1. Норма права як основна ланка реалізації права: концептуальні засади.
2. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» Г. Кельзена.
3. Категорія "структура норми права" як основа його нормативності.

4. Норми права і правозупиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання.
5. Наукові погляди на структуру норми права.
6. Поняття, ознаки, види і структура видів правових норм.
7. Кодифікаційні акти в правовій системі України: поняття, ознаки, властивості.
8. Правова характеристика норм будівельного права.
9. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права.
10. Нормотворча термінологія, правові дефініції, юридичні конструкції: загальні положення.
11. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення.
12. Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики.
13. Юридичні помилки в правотворчій діяльності.
14. Поняття правотворчості: теоретико-методологічні проблеми аналізу.
15. Законотворчість: поняття та структура.
16. Поняття народної правотворчої ініціативи: наукові підходи та законодавча практика.
17. Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування.
18. Правотворчість міжнародних міжурядових організацій.
19. Система законодавства: загальнотеоретична характеристика.
20. Поняття та проблеми кодифікації законодавства України.
21. Нормативно-правові акти та критерії їх законності.
22. Юридична природа законів та підзаконних актів.
23. Формальне закріплення юридичної сили нормативних актів.
24. Ідея кодифікації і її втілення на практиці.
25. Актуальні питання кодифікації будівельного і містобудівного права.

Модуль 5.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА

1. Правосуб'єктність осіб як суб'єктів правовідносин.
2. Правовідносини як елемент романо-германської правової сім'ї.
3. Суб'єкти правовідносин: поняття та види.
4. Межі здійснення правосуб'єктності юридичними особами України.
5. Діалектична єдність природи моральних і правових відносин.

6. Тлумачення норм права: наукове та практичне значення.
7. Офіційне і неофіційне тлумачення: загальна характеристика.
8. Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект.
9. Акти офіційного тлумачення норм права: загальні положення.
10. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення.
11. Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект.
12. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: питання теорії і практики
13. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних казусів
14. Справедливість як основа правозастосовної діяльності
15. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення».
16. Процедура реалізації рішень Європейського суду з прав людини.
17. Правопорушення як вид правової поведінки: теорія та законодавча практика.
18. Міжнародні правопорушення: поняття та різновиди.
19. Поняття і необхідність тлумачення права.
20. Правомірна поведінка – умова стабільного розвитку суспільства.
21. Зловживання правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення.
22. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність».
23. Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи: теоретичні аспекти
24. Колізії в законодавстві та способи їх переборення.
25. Юридичний процес як комплексна система підтримання режиму законності в правовій державі
26. Правосвідомість: поняття і роль у суспільному житті.
27. Правова культура особи і шляхи її формування в Україні
28. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві
29. Юридичний процес як форма правової діяльності
30. Професійна правосвідомість юриста в будівельному праві: поняття, особливості, функції

Модуль 6.

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА

1. Формування концепції прав людини
2. Дискусія щодо поколінь прав людини
3. Актуальні питання захисту прав людини.
4. Правові аспекти реалізації концепції гендерної рівності.
5. Правопорядок і законність як суттєві ознаки правової держави
6. Соціально-політичні аспекти становлення громадянського суспільства в Україні.
7. Громадянське суспільство та держава: співвідношення та взаємодія.
8. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні: теоретико-правові аспекти.
9. Проблемні аспекти організації та діяльності політичних партій в Україні.
10. Об'єднання громадян як елемент громадянського суспільства.
11. Вплив громадянського суспільства на формування місцевого самоврядування.
12. Участь громадських організацій у реалізації містобудівних норм.
13. Правова та соціальна відповідальність бізнесу.
14. Верховенство права і правова держава: співвідношення та взаємодія.
15. Особливості сучасної демократії та її основні цінності.
16. Безпосередня демократія і представницька демократія: теоретико-методологічні аспекти.
17. Соціальна та правова держава: питання співвідношення.
18. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави : європейський досвід.
19. Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства.
20. Сучасна теорія демократії: питання генези та дослідження у правовій традиції.

МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ

Вивчення курсу «Теорія держави і права» в організаційному плані здійснюється за модульно-рейтинговою системою, яка спрямована на активізацію поглибленого засвоєння студентами державно-правових явищ та процесів і самостійну творчу роботу з формування власної правової культури.

Рейтингова оцінка з дисципліни – це сума оцінок (балів) усіх видів навчання студентів, які передбачаються навчальною програмою. До них відносяться:

- відвідування лекцій і наявність та якість конспектів лекцій;
- відвідування семінарів та участь в них:
  - а) виступи з доповідями,
  - б) доповнення доповідей,
  - г) вміння формулювати і ставити питання, вести дискусії
- написання та захист індивідуальних завдань.

Модульний контроль проводиться після завершення практичних занять і здійснюється за навчальними матеріалами, що розглядалися в курсі. Формою модульного контролю є письмові контрольні роботи, тестування та усне опитування студентів.

До модульного контролю допускаються студенти, які виконали усі види навчальних робіт, передбачених навчальною програмою.

Студенти, які не пройшли модульний контроль, не допускаються до підсумкового контролю (екзамену).

За дозволом деканату та за згодою кафедри окремі студенти (при наявності необхідної мотивації) можуть в додатковий час спробувати підвищити свій рейтинг модульного контролю.

При оцінюванні знань студентів використовується чотирибальна шкала оцінювання (5, 4, 3, 2), яка водночас приводиться у відповідність до європейської шкали оцінювання ECTS за таблицею:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	

60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Студенту, який має підсумкову оцінку за дисципліну від 35 до 59 балів, призначається додаткова залікова сесія. В цьому разі він повинен виконати додаткові завдання, визначені викладачем.

Студент має право на опротестування результатів контролю (апеляцію). Правила подання та розгляду апеляції визначені внутрішніми документами КНУБА, які розміщені на сайті КНУБА та зміст яких доводиться до студентів на початку вивчення дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти I семестр (залік)

Поточне оцінювання та самостійна робота			ІЗ	Підсумковий тест	Сума
М1	М2	М3			
15	20	20	20	25	100

II семестр (іспит)

Поточне оцінювання та самостійна робота			ІЗ	Іспит	Сума
М4	М5	М6			
20	20	15	15	30	100

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Теорія держави і права як юридична наука, її предмет та функції, місце в системі юридичних наук.
2. Методологія і методи в праві.
3. Публічна влада.
4. Теорії походження держави.
5. Загальні закономірності виникнення держави і права.
6. Поняття держави та її ознаки.
7. Національний та державний суверенітет.
8. Типологія держави
9. Функції сучасної держави.
10. Поняття і структура форми держави.
11. Форма правління держави, її різновиди.
12. Форма державного устрою, її різновиди.
13. Державний режим: поняття та різновиди.
14. Державний апарат та його ознаки. Органи державної влади та їх види.
15. Принципи організації і діяльності державного апарату.
16. Принцип поділу влади. Механізм стримувань і противаг.
17. Державна служба і її види. Державний службовець, посадова особа, публічна особа.
18. Головні підходи до праворозуміння.
19. Правові системи сучасності.
20. Поняття та ознаки права.
21. Функції і цінність права.
22. Поняття, загальні риси і види соціальних норм.
23. Право і мораль.
24. Право і релігійні норми.
25. Право і корпоративні норми.
26. Поняття джерела права. Види джерел права.
27. Нормативно-правовий акт як джерело права.
28. Нормативно-правовий договір як джерело права.
29. Правовий звичай як джерело права.
30. Судовий прецедент і судова практика як джерела права.
31. Правова доктрина як джерело права.
32. Поняття, риси і класифікація принципів права.
33. Основоположні принципи права.
34. Міжгалузеві та галузеві принципи права.
35. Роль принципів права у правовому регулюванні.
36. Поняття та риси правового регулювання, його ефективність.

37. Види правового регулювання.
38. Поняття та ознаки норми права. Класифікація норм права.
39. Структура норми права: підходи до визначення елементного складу.
40. Поняття та структура системи права.
41. Публічне і приватне право: поняття та їх співвідношення.
42. Матеріальне та процесуальне право.
43. Галузі та інститути права: поняття та класифікація.
44. Предмет і метод правового регулювання. Правовий режим.
45. Система законодавства та її структура.
46. Систематизація законодавства та її форми.
47. Співвідношення національного і міжнародного права.
48. Нормотворчість: поняття, види, функції та принципи.
49. Поняття та ознаки нормативно-правового акта. Класифікація нормативно-правових актів.
50. Стадії створення нормативно-правових актів. Порядок прийняття законів в Україні.
51. Поняття та ознаки закону. Право і закон.
52. Види законів. Кодекс як особливий різновид закону.
53. Підзаконні нормативні правові акти: поняття та класифікація.
54. Дія нормативно-правових актів у часі.
55. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.
56. Нормотворча техніка та її елементи.
57. Систематизація нормативно-правових актів.
58. Суб'єкти прав. Правосуб'єктність.
59. Об'єкти прав
60. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів правових відносин. Правовий статус.
61. Поняття і риси правових відносин. Види правових відносин.
62. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів правових відносин. Правовий статус.
63. Юридичні факти та їх класифікація. Фактичний склад.
64. Поняття і види юридично значущої поведінки. Правомірна поведінка.
65. Правопорушення: поняття і склад.
66. Неправомірна поведінка.
67. Зловживання правом.
68. Поняття, ознаки та підстави юридичної відповідальності.
69. Види, цілі, функції і принципи юридичної відповідальності.
70. Поняття та форми реалізації норм права.
71. Застосування норм права як специфічна форма їх реалізації.
72. Стадії і принципи застосування норм права.

73. Акти правозастосування, їх види.
74. Колізії у праві, їх види.
75. Прогалини в законодавстві і засоби їх подолання та усунення.
76. Поняття і способи тлумачення норм права.
77. Офіційне і неофіційне тлумачення норм права. Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.
78. Правотлумачні (інтерпретаційні) акти, їх види.
79. Поняття та генеза прав людини, види прав людини.
80. Обов'язки держави в сфері прав людини.
81. Поняття та ознаки громадянського суспільства.
82. Форми та інститути демократії.
83. Поняття і ознаки правової держави.
84. Верховенство права.
85. Верховенство права і законність.
86. Поняття правопорядку.
87. Поняття і ознаки демократичної держави.
88. Правосвідомість і право.
89. Правова культура суспільства.
90. Громадянське суспільство та держава: співвідношення та взаємодія.
91. Поняття та структура правової системи.
92. Види правових систем сучасності.
93. Місце правової системи України в правових системах сучасності
94. Поняття основних прав людини, їх ознаки.
95. Покоління прав людини.
96. Основні міжнародно-правові документи щодо прав людини.
97. Класифікація прав і свобод людини.
98. Гарантії прав людини в демократичній правовій державі.
99. Міжнародно-правові засоби забезпечення й захисту прав людини.
100. Юридичні обов'язки людини, їх класифікація.

ПОЛІТИКА ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

1. Списування під час тестування та інших опитувань, які проводяться у письмовій формі, заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). У разі виявлення фактів списування з боку студента він отримує інше завдання. У разі повторного виявлення призначається додаткове заняття для проходження тестування.

2. Тексти індивідуальних завдань (в т.ч. у разі, коли вони виконуються у формі презентацій або в інших формах) перевіряються на плагіат. Для цілей захисту індивідуального завдання оригінальність тексту має складати не менше 70%. Виключення становлять випадки зарахування публікацій студентів у матеріалах наукових конференціях та інших наукових збірниках, які вже пройшли перевірку на плагіат.

ПОЛІТИКА ЩОДО ВІДВІДУВАННЯ

1. Студент, який пропустив аудиторне заняття з поважних причин, має продемонструвати викладачу та надати до деканату ФУПП документ, який засвідчує ці причини.

2. Студент, який пропустив лекційне заняття, повинен законспектувати зміст цього заняття та продемонструвати конспект викладачу до складання заліку.

3. Студент, який пропустив практичне заняття, повинен законспектувати джерела, які були визначені викладачем як обов'язкові для конспектування, та продемонструвати конспект викладачу до складання заліку.

4. За об'єктивних причин (хвороба, міжнародне стажування тощо) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Законодавчі акти, міжнародні договори:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1990. - № 3. - Ст. 429.
3. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 38. - Ст. 502. 4.
4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> 6.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> 8.
6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580- VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
8. Про прокуратуру: Закон України //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12.
9. Про національну безпеку України //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241.
10. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року (зі змінами і допов.)//Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.
11. Всеобщая декларация прав человека: принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
12. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

II. Підручники, навчальні посібники, конспекти та тексти лекцій:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинский та інш.; за ред. О. В. Петришина. — Харків: Право, 2015. — 368 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. I допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019 584 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
5. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
6. Бойко І. С. Порівняльне правознавство : навч. посіб. / І. С. Бойко, Б. В. Бабін. – 2-ге вид., випр. та допов. – О. : Фенікс, 2011. – 152 с.
7. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком інтер, 2008. — 400 с.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Вид. 10-те, доп. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник 4-те вид. К: Алерта Київ, 2017. 528
10. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира : учебник / О. Ф. Скакун. – Киев : Ін Юре, 2008. – 464 с.
11. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
12. Теорія держави і права: Державний іспит: Навч. посіб. / Оборотов Ю. М., Крестовська Н. М., Крижанівський А. Ф., Матвєєва Л. Г. — Х.: Одісей, 2007. — 256 с.

III. Монографічні джерела, наукові статті

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения /С. С. Алексеев. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 752 с.
2. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
3. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права: Пер. з англ. Р. Семківа. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 385 с.
4. Батлер У. Е. Місце пострадянських правових систем на правовій карті світу: відкриті лекції Четвертого міжнар. наук. семінару

«Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» / У. Е. Батлер. – К. : Логос, 2009. – 20 с.

5. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования: Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 198. — 624 с.

6. Бусова Н. А. Модернизация, рациональность и право. — Х.: Прометей-Прес, 2004. — 352 с.

7. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2008. – Кн. 1. – 344 с.

8. Вступ до теорії правових систем / За заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко: Монографія. — К.: Юрид. думка, 2006. — 432 с.

9. Вступ до теорії правових систем : монографія / за заг. ред.: О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2006. – 432 с.

10. Гаєк Ф. А. Конституція свободи: Пер. з англ. — Львів: Літопис, 2004. — 556 с.

11. Головатий С. Про людські права. Лекції. К.: Дух і Літера, 2016, 760 с.

12. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації: Пер. з нім. — К.: ППС-2002,

13. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М. : Междунар. отношения, 2010. – 456 с.

14. Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності. —Х.: Право, 2005. — 224 с.

15. Дворкін Р. Серйозний погляд на права: Пер. з англ. — К.: Основи, 2000. — 519 с.

16. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. — К.: Парламент. вид-во, 1999. — 247 с.

17. Кельзен Г. Чисте правознавство: 3 дод.: Проблема справедливості: Пер. з нім. — К.: Юніверс, 2004. — 496 с.

18. Козюбра М. Загальнотеоретична юриспруденція: радянська традиція та європейська перспектива // Українське право. – № 1 (18). – 2005.

19. Колодій А. М. Принципи права України. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 208 с.

20. Конституція України: Наук. -практ. комент. / Ред. колегія: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий. — Х.: Право, 2003. — 808 с.

21. Леже Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход / Р. Леже. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 576 с.

22. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: Монографія / Л. І. Летнянчин. — Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. — 256 с.
23. Ллойд Д. Идея права: Пер. с англ. — М.: Югона, 2000. — 416 с.
24. Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): Монографія / Д. В. Лук'янов. — Х.: Право, 2007. — 320 с.
25. Лукьянов Д. В. Традиционно-правовая семья: понятие, характерные черты и структура : учеб. пособие / Д. В. Лукьянов. — Харьков : Штрих, 2004. — 32 с.
26. Луць Л. А. Типологізація сучасних правових систем світу : відкриті лекції Другого міжнар. наук. семінару «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» / Л. А. Луць. — К. ; Х. ; Сімф. : Логос, 2007. — 23 с.
27. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. — Х.: Право, 2002. — 328 с.
28. Маркова-Мурашова С. А. Правовая система и типология правопонимания: историко-теоретический и сравнительно-правовой анализ / С. А. Маркова-Мурашова. — Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 2005. — 314 с.
29. Маркова-Мурашова С. А. Современные правовые системы: тенденции интеграции и дифференциации / С. А. Маркова-Мурашова. — Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 2005. — 320 с.
30. Методологія в праві: монографія/ І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за заг. Ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. 658 с.
31. Норт Дуглас. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії/Дуглас Норт, Джон Волліс, Баррі Вайнгест; пер. з англ. Тараса Цимбал. — К.: Наш формат, 2017. — 352 с.
32. Оборотов Ю. Н. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): Монографія. — Одеса: Юрид. літ., 2002. — 280 с.
33. Оксамытный В. В. Правовые системы современного мира: проблемы идентификации : открытые лекции Третьего междунар. семинара «Сравнительное правоведение: современное состояние и перспективы развития» / В. В. Оксамытный. — Киев ; М. ; Симферополь : Логос, 2008. — 36 с.
34. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні / Н. М. Оніщенко. — К. : Ін-т держави і права НАН України, 2002. — 132 с.
35. Петришин А. В. Государственная служба: Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ / А. В. Петришин. — Х.: Факт, 1998. — 168 с.

36. Погребняк С. Л. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. — Х.: Право. — 240 с.
37. Порівняльне правознавство : підручник / за заг. ред. О. Петришина. — Х. : Право, 2012. — 272 с.
38. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: Монографія / За ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка, О. В. Петришина та ін. —Х.: Право, 2007. — 248 с.
39. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності : монографія / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. — К. : Кондор, 2012. — 616 с.
40. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. — Х. : Право, 2008. — Т. 1–5.
41. Правова система України: проблеми і тенденції розвитку : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 черв. 2010 р.). — Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. — 172 с.
42. Правові системи сучасності : навч. посіб. / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юрид. думка, 2012. — 492 с.
43. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / за заг. ред. В. С. Журавського. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 296 с.
44. Правовые системы стран мира : энцикл. справ. / отв. ред. А. Я. Сухарев. — 2-е изд., изм. и доп. — М. : НОРМА-ИНФРА М, 2001. — 840 с.
45. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія / За заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна, М. І. Панова та ін. — Х.: Право, 2008. — 320 с.
46. Радбрух Г. Елементарний курс філософії права // Радбрух Г. Філософія права: Пер. з нім. — К.: Тандем, 2006. — С. 137–247.
47. Романов А. К. Право и правовая система Великобритании : учеб. пособие / А. К. Романов. — М. : Форум, 2010. — 288 с.
48. Рулан Н. Историческое введение в право: Пер. с франц. — М.: Nota bene, 2005. — 672 с.
49. Свобода і закон / Бруно Леони: Пер. з англ. В. Кашкина под ред. А. Куряева. — М.: ИРИСЭН, 2008. — 308 с.
50. Севрюков Денис. Суверенитет. Генеалогія ідеї в контексті політичної та правової історії: монографія/ Севрюков Д. — К.: Талком, 2018. — 324
51. Сердюк О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права. Монографія. — Х.: Яшма, 2007. — 320 с.
52. Ситар І. М. Правові системи сучасності (західна традиція права) : навч. посіб. / І. М. Ситар. — Л., 2009. — 408 с.
53. Скакун О. Ф. Правова система – держави, суспільства, регіону, світу? (Щодо базових категорій порівняльного правознавства) : відкриті

лекції Третього міжнар. наук. семінару «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» / О. Ф. Скакун. – К. ; Х. ; Сімф. : Логос, 2008. – 32 с.

54. Скакун О. Ф. Правова система України на правовій карті світу : наук. доп. / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2004. – 96 с.

55. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії та практики. До 10-річчя незалежності України. Монографія. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — 600 с.

56. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. — Изд. 2-е, доп. и испр. — Х.: Основа, 1997. — 180 с.

57. Сорокин В. В. Концепция эволюционного преобразования правовых систем в переходный период / В. В. Сорокин. – Барнаул : Изд-во Алтай. гос. ун-та, 2002. – 543 с.

58. Тіллі, Чарльз. Война и строительство государства как организованная преступность. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/vojna-i-stroitelstvo-gosudarstva-kak-organizovannaya-prestupnost/>

59. Філософія прав людини/ За редакції Ш. Госепата та Г. Ломанда; Пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 320 с.

60. Філософія права: Пер. з англ. / За ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена. — К.: Основи, 2007. — 1256 с.

61. Фуллер Лон Л. Мораль права: Пер. з англ. — К.: Сфера, 1999. — 232 с.

62. Халабуденко О.А. Підстави та межі прав людини: філософсько-правовий вимір. Права людини в умовах розбудови соціальної правової держави в Україні. Зб. наук. пр. Матеріали «круглого столу» (Київ, 10 грудня 2020 р.)/Мін-во освіти і науки України, Київ. Нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ-Терновіль: КНУБА, «Бескиди», 2020. 121. с

63. Харт Х. Л. А. Концепція права: Пер. з англ. — К.: Сфера, 1998. — 236 с.

64. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні. — Х.: Право, 2008. — 160 с.

65. Ципеліус Р. Юридична методологія: Пер. з нім. — К.: Реферат, 2004. - 176 с.

66. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. — К.: Реферат, 2007. — 640 с.

Інформаційні ресурси

1. Освітній сайт Київського національного університету будівництва і архітектури. Сторінка кафедри політичних наук і права. Дисципліна «Теорія держави і права». URL: <http://org2.knuba.edu.ua/course/view.php?id=1281>.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.kiev.ua/>
3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/>
5. Комп'ютерна правова система ЛІГА: ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/>.
6. Офіційний сайт Ради Європи URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe>
7. The Venice Commission official site URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>

Навчальне видання

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальності «Право»

Укладач: ХАЛАБУДЕНКО Олег Анатолійович